

KANT ÇALIŞMALARI DERGİSİ

KANT ÇALIŞMALARI JOURNAL

SAYI 4 / 2024

ISSUE 4 / 2024



İmtiyaz Sahibi / Owner
M. Halit Çelikyön

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Executive Editor
Özgüç Güven - İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü

Genel Yayın Yönetmeni / Managing Editor
Özlem Duva - Dokuz Eylül Üniversitesi Felsefe Bölümü

Editör / Co-Editors
Gamze Keskin - Kırklareli Üniversitesi Felsefe Bölümü
Özgüç Güven - İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü

Yayın Kurulu/Editorial Board
Lale Levin Basut - Yeditepe Üniversitesi Felsefe Bölümü
Saniye Vatansever - Bilkent Üniversitesi Felsefe Bölümü
Mehmet Arslan - Samsun Üniversitesi Temel Bilimler Bölümü
Umut Eldem - Doğuş Üniversitesi Sosyoloji Bölümü
Seniye Tilev - Kadir Has Üniversitesi Çekirdek Program
Selda Salman - İstanbul Kültür Üniversitesi Ortak Dersler Bölümü
Arif Yıldız - Bağımsız Araştırmacı

Danışma Kurulu / Advisory Board
Uygur Abacı - Pennsylvania State University - Amerika
Dilek Huseyinzadegan - Emory University - Amerika
Kenneth Westphal - Academia Europaea - Birleşik Krallık
Lucas Thorpe - Boğaziçi Üniversitesi - Türkiye
Ayhan Çitil - İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi - Türkiye
H. Bülent Gözkân - Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi - Türkiye
Aliye Kovanlıkaya - Galatasaray Üniversitesi - Türkiye
Kaan H. Ökten - Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi - Türkiye
Howard Williams - Cardiff University - Birleşik Krallık
Sorin Baiasu - Keele University - Birleşik Krallık
Nina Dmitrieva - Immanuel Kant Baltic Federal University - Rusya
Matthias Kaufmann - Martin Luther Universität Halle Wittenberg - Almanya
Karin de Boer - KU Leuven - Belçika
Peter Niesen - Universität Hamburg - Almanya
Andrew Chignell - Princeton University - Amerika
Margit Ruffing - Johannes Gutenberg Universität Mainz - Almanya
Dietmar Heidemann - University of Luxembourg-Lüksemburg
Helga Varden - University of Illinois Urbana Champaign - Amerika
Anita Leirfall - University of Bergen - Norveç
Yusuf Örneç - Antalya Bilim Üniversitesi - Türkiye
Thomas Sturm - Universität Autònoma de Barcelona - İspanya
Konstantin Pollok - Johannes Gutenberg Universität Mainz - Almanya
Heiner Klemme - Martin Luther Universität Halle Wittenberg - Almanya
Robert B. Loudon - University of Southern Maine-ABD

Gerað Gentry - Johannes Gutenberg Universität Mainz-Almanya
Alexey Salikov - Goethe Universität Frankfurt am Main-Almanya
Nuria Sánchez Madrid - Universidad Complutense de Madrid - İspanya
Mai Lequan - Université Lyon III - Jean Moulin - Fransa

Bu sayının iletişim sorumluları /Communication coordinators for this issue

Çağla Özcan - İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü
Halise Avcı - İstanbul Üniversitesi Felsefe Bölümü
Şilan Kesler - MSGSÜ Felsefe Bölümü

Kapak ve Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

Son Okuma /Proof Reader
Çağla Özcan

Kant Çalışmaları Dergisi yılda iki kez yayınlanan, uluslararası, hakemli ve akademik bir dergidir.
Dergide yer alan yazılardan ve görüşlerden yazarlar sorumludur.
Yayın dili Türkçe, İngilizce, Fransızca ve Almancadır.

Dergi ile ilgili iletişim için/Contact:
kantcalismalari.org
dergi@kantcalismalari.org

VakıfBank Kültür Yayınları
İnkılap Mahallesi
Dr. Adnan Büyükdenez Caddesi
No:7/A1 – Kat 13
34768 Ümraniye / İstanbul
Telefon: 0 216 285 9571
www.vbky.com.tr - info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2024

ISSN 2980-0277

Kitabın tüm yayın hakları VakıfBank Kültür Yayınları'na aittir.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dışında, yayının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Baskı
Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere, Avcılar / İstanbul
Tel: 0 212 412 1700
www.mega.com.tr - info@mega.com.tr
Sertifika No: 44452

1. Baskı: Temmuz 2025

KANT ÇALIŞMALARI DERGİSİ

SAYI 4 / 2024



İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Sunuş /Preface	7
Kant ve Kendini Gözlemlemenin Sınırları: Empirik Psikolojiden Pragmatik Antropoloji Kavramına Luc Langlois	9
Kant Et Les Limites De L'observation De Soi: De La Psychologie Empirique Au Concept Pragmatique De L'anthropologie Luc Langlois	23
Hans Kelsen'in Hukuk Kuramında Kantçı Öğeler Nelerdir? Can Karaböcek	37
Transandantal Estetik Başarısız mı? Kutlu Tuncel	59
Günther Jacoby ve Darülfünun'dan Berlin'deki Kant-Topluluğuna 1915 Yılında Yazılan Çağrı Mektubu Yusuf M. Örnek	89

SUNUŞ

Kant Çalışmaları Dergisi'nin çıkarılması 10 Ocak 2020 tarihinde kurulan Türkiye Kant Topluluğu'nun çalışmaları sırasında gündeme geldi ve gönüllülük esasına göre bir araya gelen araştırmacıların eliyle Mart 2023 tarihi itibarıyla yayımı gerçekleşmiş oldu. *Kant Çalışmaları Dergisi*'nin ortaya çıkışındaki idealler Türkiye'de Kant felsefesini farklı yönleriyle ele alan akademik çalışmaların bir araya getirilmesi; Kant felsefesinin tanınmasını, anlaşılmasını ve tartışılmasını sağlayarak özgün katkıların yapılabileceği bir ortam sunulması, Kant'ın felsefedeki etkilerinin serimlenmesi; Kant felsefesine ilişkin dünyadaki ve Türkiye'deki güncel çalışmaların izlenmesi ve desteklenmesidir. Türkçedeki Kant birikiminin görünür kılınması, kavram dağarcığının zamanla oturması, ulusal ve uluslararası düzeyde literatüre yeni katkıların önünün açılması da derginin diğer idealleridir. Bu çerçevede derginin sayfaları araştırma makaleleri, kitap değerlendirmeleri ve çevirilere açıktır. Gelen her çalışma kör hakemlik süreçlerinden geçirilerek yayıma hazırlanır.

Kant Çalışmaları Dergisi'nin başlangıçta açık erişimli ve çevrimiçi olarak yayın hayatına başlaması hedeflenmiş, ancak VakıfBank Kültür Yayınları'nın gerekli desteği cömertçe ve içtenlikle sunmuş olması nedeniyle derginin okurlarıyla basılı olarak buluşabilmesi mümkün olmuştur. Bu destek teklifinin ilk gününden, okuyucuyla buluştuğu ana dek tüm süreçlerin sorunsuzca yürütülmesi adına dergi ekibi ve Türkiye Kant Topluluğu olarak VakıfBank Kültür Yayınları'na ve başta sayın M. Halit Çelikyön ile Ebru Pehlivan Sarı olmak üzere VBKY'nin tüm emekçilerine teşekkürlerimizi sunarız.

Derginin tasarıdan çıkıp edimsellik kazanması uzun saatler süren çok sayıda toplantı, işbirliği, paylaşım ve dayanışmanın sonucudur. *Saf Aklın Eleştirisi*'nin son bölümü olan Transendental Yöntem Öğretisi'nde Kant'ın işaret ettiği üzere felsefe kolektif bir girişimdir; karşılıklı sına, geri bildirim ve değerlendirmeye ilerler. Umuyoruz *Kant Çalışmaları Dergisi* "eleştirel felsefenin patikasını düzgün bir ana-yola dönüştürme" (A855/B883) görevine önemli katkılar sağlamayı başarır. Uzun soluklu, ereğine ulaşan bir yolculuk olması dileğiyle...

Kant Çalışmaları Dergisi

KANT VE KENDİNİ GÖZLEMLEMENİN SINIRLARI: EMPİRİK PSİKOLOJİDEN PRAGMATİK ANTROPOLOJİ KAVRAMINA *

LUC LANGLOIS**

ÇEVİRİ: ŞİLAN KESLER

ÖZET

Bildiğimiz üzere, Kant'ın erken dönem antropolojik düşüncelerine biçim vermiş olan Baumgarten'ın deneysel psikolojisi açısından ruhun varlığı, kendimizi ve bizim dışımızdaki şeyleri algıladığımız bilinç deneyimi aracılığıyla belirlenir. Kendini gözlemlemeyi temeline alan bu ortak deneyim, şüphe götürmez ve reddedilemez olmakla beraber, ruhun çeşitli yetenekleri sayesinde sergilediği performansların bilgisinin temelini de meydana getirir. Bu durumda kendini gözlemlemek, kendini tanıma yolunda tercih edilen bir yol gibi gözükür. Ne var ki Kant, antropolojisine pragmatik bir yön çizerek hem bu psikolojik yaklaşımdan kopar hem de kendini tanıma modeli olarak kendini gözlemlemenin sınırlarını da belirler. Örneğin, “hasta bir ruh”tan söz ederken, onun “her zaman kendisiyle meşgul” olduğunu oysa kendini tanımak için kendinden uzaklaşması, dünyaya açılması ve kendi faaliyetlerinin farkına varması gerektiğini vurgular. Bu makalede, Kant'ın antropolojik düşüncesinin hangi pratik kendini tanıma kavramına ulaştığını göstermek üzere, bu psikolojizm eleştirisinin anlamının yeniden izini süreceğiz.

* “Kant et les limites de l'observation de soi: de la psychologie empirique au concept pragmatique de l'anthropologie” isimli makaleden Türkçeye çevrilmiştir. Yazar makalede, çoğu zaman “içgözlem” anlamında kullanılan ve çevrilen “*introspection*” kavramını da kullandığı için, karışıklık oluşmaması adına, “*observation de soi*” ifadesini, “(kendi) kendini gözlemleme” olarak çevirmeyi tercih ettim. –ç. n.

** Luc Langlois, Prof. Dr. Université Laval, Faculté de philosophie, Québec, Canada.

Makalenin Türü/Type of Article: Araştırma Makalesi/Research Article

ORCID: 0009-0000-0672-8164

E-Mail: Luc.Langlois@fp.ulaval.ca

Başvuru/Submitted: 7.06.2024 – Kabul/Accepted: 9.09.2024

Anahtar Kelimeler: Empirik psikoloji, kendilik bilgisi, pragmatik antropoloji, dünya içindeki insan

GİRİŞ

Kant, 1773 yılının sonunda Marcus Herz'e yazdığı mektupta, antropoloji seminerine pek yakında -ikinci defa- devam edeceğini yazmakta; niyetinin, "tüm bilimlerin, ahlakın, becerinin, insan ilişkilerinin, insanları şekillendirme ve yönetme yönteminin ve dolayısıyla pratikle ilgili her şeyin ilkelerini ortaya çıkarmak" olduğunu ifade etmekteydi. Bu antropoloji, aynı zamanda "genç öğrenciler için felsefi bir hazırlık bilgisi (*propedötik*)" olacak ve "genel anlamda dünya bilgisi" olarak adlandırılabilir. ¹

Bu pasaj, Kant'ın antropolojiyi bundan sonrası için esasen pragmatik bir anlamda, dolayısıyla insan pratiklerinin ve davranışlarının tüm alanını - teknik, tam anlamıyla pragmatik (sağduyulu) ve ahlaki – dolayısıyla ve tabir caizse, ahlak dünyasını kucaklayacak bir yolla tasarladığını epey bariz bir biçimde ortaya koyar. Bunu yaparken, Baumgarten'ın antropolojik düşüncesinin ilk çizgilerini ve derslerinin genel planındaki büyük bir kısmı meydana getiren *Psychologia Empirica*'sının keskin teorik yöneliminden kendisini ayırmıştır. Bunun yanı sıra, mektupta sözü edilen *Welterkenntnis*, basit bir gözleme dayanmak zorunda olduğu için metafiziğin ve genel anlamıyla felsefenin amaçladığı salt rasyonel bilgi türüne yabancı kılan empirik bir karaktere sahip olacaktır.

Dolayısıyla pragmatik antropoloji kavramı, *ikili bir ayrışmadan*; ilkin metafizik ile antropolojinin ayrışmasından, ikinci olarak da empirik psikoloji ile antropolojinin ayrışmasından neşet edecektir. ² Bu çalışmada, Kant'ı, insan hakkındaki bilginin gözlemsel ve deneysel doğası üzerinde ısrarcı olmaya doğru götüren sebepleri hatırlatmadan evvel, öncelikle bu ikinci boyuta odaklanacağım.

1. Kant, "Marcus Herz'e, 1773 sonları," AK, X, 143-146; çev. M.-C. Challiol vd., *Correspondance* içinde, (Paris: NRF Gallimard, 1991), 106-109.

2. Bakınız: Reinhard Brandt & Werner Stark (ed.), *Neue Autographen und Dokumente zu Kants Leben, Schriften und Vorlesungen (Kant-Forschungen, Bd. 1)* (Hamburg: Meiner Verlag, 1987), VII-XII.

METAFİZİKTEN AYRIŞMIŞ BİR ANTROPOLOJİ

Kant, 1765-66 kış dönemi derslerinin programına ilişkin *Duyuru*'da*, diğer şeylerin yanı sıra, metafiziği öğretme konusunda Baumgarten'ın aynı isimli ders kitabını³ temel alacağını belirtir fakat Baumgarten'ın derslerinin henüz bir “insanın metafizik deneyiminin bilimi” düzeyinde gördüğü empirik psikoloji ile başlayacağını söylediğinden dolayı, onun anlatım sırasını takip etmeyeceğini ima eder.⁴ Bu konuda, *Deutsche Metaphysik* adlı eserinde, esasen didaktik sebeplerle bu konuya erişimin daha kolay olduğunu düşünmesi sebebiyle empirik psikolojinin izah edilmesini ön plana çıkarmayı tercih eden Wolff'un yaklaşımını izlediği söylenebilir. Kant bunu, bir başka metinde şöyle izah ediyor:

Kozmoloji'den önce *Psikoloji*'nin bir bölümünü ele aldım. Nedeni ise şu. Psikolojiyi iki bölüme ayırıyorum. Bu bölümlerden biri, deneyimlerden insan ruhu hakkında bilinenlerle ilgilenir; diğeri ise ruhun doğası ve özünden yola çıkarak her şeyi açıklar ve gözlemlenenlerin nedenini gösterir. İlk bölüme *empirik psikoloji*, diğetine ise *rasyonel psikoloji* adını veriyorum. *Empirik psikoloji* gerçekten de ruhun tarihidir (*historia animae*) ve diğeri tüm disiplinler olmaksızın bilinebilir; ne var ki rasyonel psikoloji için kozmoloji bilgisi gereklidir. [...] Bu nedenle, *Psikoloji*'nin bir bölümünü, yani empirik olanı, *Kozmoloji*'nin önüne yerleştirdim, zira o *Kozmoloji*'den daha kolaydır ve yeni başlayanlar için daha bir güzeldir.⁵

Duyuru'da “empirik psikolojinin sonuna doğru gelindiğinde, hevesi zaten kaçmış durumdaki dinleyici [...], her şeye rağmen kolaylığı bakımından anlaşılır, ilgi çekici

**Annonce sur le programme de ses leçons pour le semestre d'hiver*. Yazar makalenin kalan kısımlarında bu metne, “*Duyuru*” şeklinde kısaltarak referans veriyor olacak. —ç. n.

3. A.G. Baumgarten, *Metaphysica* (Halle im Magdeburgischen, 1757). Günter Gawlick ve Lothar Kreimendahl tarafından yapılan tarihsel-eleştirel baskı ve Almanca çeviri, frommann-holzboog Verlag, Stuttgart-Bad Cannstatt, 2011, Fransızca çeviri, notlar ve sunuş: Luc Langlois (çeviri Émilie-Jade Poliquin işbirliğiyle), Vrin, Paris, 2019. Baumgarten'ın *Metaphysica*'sı dört bölüme ayrılmıştır: ontoloji, kozmoloji, psikoloji (empirik psikoloji ve rasyonel psikoloji dahil) ve doğal teoloji. Kant'ın atıfta bulunacağı ve antropoloji üzerine ilk öğretilerine ilham verecek olan *Psychologia Empirica*, 504-739 arasındaki paragraflarda bulunabilir. Metin, *Kant's handschriftlicher Nachlass*'ta AK, XXVII, 5-226'nın 4. cildinde yeniden basılmıştır.

4. Kant, *Annonce sur le programme de ses leçons pour le semestre d'hiver 1765-1766* (APL), AK, II, 308-309; OP, III, 517.

5. Ch. Wolff, *Ausführliche Nachricht von seinen eigenen Schriften*, Frankfurt a.M, 1733, 1962, I, 9, 231-232 (Çeviri yazara aittir).

ve yaşamda sık sık uygulanması bakımından yararlı olacak bir şeyden haberdar olmuş olacaktır” dediği zaman Kant, hâlâ aynı fikri taşımaktadır.⁶ Dolayısıyla, *Herz’e Mektup*’ta (*Lettre à Herz/Brief an Marcus Herz*), antropolojinin propedötik karakteri üzerinde ısrar ettiği zaman, bu empirik bilginin diğer felsefi bilgilere bağlı olmaksızın, kendi başına edinilebileceği fikrine vurgu yapar. Sonuç itibariyle, tıpkı empirik psikoloji gibi, antropolojinin de metafizik disiplinler külliyyatından çıkarılması rahatlıkla mümkündür.

Fakat Kant’ı, antropolojiyi -ve ilk etapta onun temel matrisi olarak addettiği empirik psikolojiyi- saf bilginin metafizik kaydından ayırmaya ikna eden çok daha belirleyici bir başka neden söz konusuydu. Baumgarten, empirik psikolojiyi metafizik külliyyatına dahil edebilmiştir, zira Leibnizci-Wolffçu duyulur ve akledilirin, duyulur bilginin ve rasyonel bilginin, bu durumda empirik psikoloji ile rasyonel psikolojinin sürekliliği tezini savunur. Bu noktada, belki de Leibniz’den ziyade, Wolff’a daha yakın gözüken Baumgarten, deneyimi, *a posteriori*’yi, duyulur bilginin rasyonel bilgiye doğru yükselişinde kendisinden kaynağını alan kökensel ve reddedilemez bir veri hâline getirir; o hâlde *a priori* bilgi, *a posteriori*’nin ve onun duyulur bilgisinin temelindeki nedenlerin bilgisinden başka bir şey olmayacaktır. Baumgarten’a göre de aynı şey, bilincin içsel deneyimiyle başlayan ve bütün durum ve düşüncelerimizin dayanağı olan, ruhun rasyonel bilgisiyle zirveye ulaşan *kendilik-bilgisi* (*connaissance de soi*) söz konusu olduğunda da geçerlidir. Öyleyse, empirik psikoloji ile rasyonel psikoloji arasındaki süreklilik bakımından bir kopukluk söz konusu değildir; zira Baumgarten’a göre, düşünme etkinliğimizin farklı yetiler -bilme, haz ve acı, arzulama-aracılığıyla betimlenmesinin tam yeterli nedeni basit, bölünmez, ruhsal (*spirituelle*) ve bozulmaz bir töz olarak, dolayısıyla bir monad olarak ruh biliminde (*la science de l’âme*) bulunur. Bu nedenle, Baumgarten için insanı bilmek demek, ruhun yetilerinin birçok yönünü bilmek ve tanımlamak demektir.

Şimdi, bildiğimiz üzere, 1770 *Tezi*’nden^{*} itibaren Kant, en azından bilgi ve biliş (*gnoséologique*)** yapısı bakımından, duyulur olan ile duyulur-üstü (*suprasensible*) arasındaki, kendisinden daha öncekilerin bu yükselişteki süreklilik tezine karşı çık-

6. Kant, APL, AK, II, 309-310; OP, I, 518-519.

* Kant’ın 1770 yılında yayımlanmış olan *De mundi sensibilis atque intelligibilis forma et principiis* (Duyulur ve Anlaşılar Dünyanın Form ve İlkeleri) başlıklı profesörlük takdim tezi. -ç. n.

** *Gnosiology/gnoséologie*/bilgi ve biliş felsefesi: Özellikle erken Hristiyanlık ile Sovyet ve Sovyet sonrası felsefede karışımıza çıkan epistemoloji ile yer yer eş anlamlı da kullanılabilen bir terimdir. -ç. n.

mıştır. Bunun sebebi, fenomenlerin duyulur bilgisi ile akledilirlerin sözde rasyonel bilgisi arasında (o sıralarda hâlâ kabul etmekte olduğu) bir derece farkının değil, bir nitelik farkının bulunmasıdır; dolayısıyla ilkinin ait olan hiçbir şey ikincisiyle ilişkilendirilemez. Empirik psikoloji söz konusu olduğu zaman, sonuç aşikârdır: Duyulur bilgi olarak, metafizik için hiçbir önemi olmayacaktır. Öte yandan, yalnızca içsel duyu fenomenleri ve zamanın duysal koşulu altındaki durumlarımızın çeşitliliğiyle ilgili olduğu için birinci ve başlangıç deneyiminden kaynağını alan ruhun bilgisiyle herhangi bir ilişkisi bulunmayacaktır. *Saf Aklın Eleştirisi (Critique de la raison pure/ Kritik der reinen Vernunft)*, daha da ileri gidecek; içsel deneyimin çokluğu ile ruhun basit tözü arasındaki bu varsayılan bağın *diyalektik* yapısını, bu akledilebilir tözdeki (*substratum*) gerçek bir nesne değil, aklın basit bir düzenleyici idesini görerek açığa çıkaracaktır.

Sonuç itibariyle, empirik psikoloji artık, “insanın metafizik deneyiminin bilimi” ile ilişkilendirilemeyeceği gibi, *Kant’ın 1770’lerin ortalarında geliştirmekte olduğu pragmatik antropoloji kavrayışına da herhangi bir faydası olmayacaktır*.⁷ Kuşkusuz ki Kant, hem derslerinde hem de *Pragmatik Bakış Açısından Antropoloji*’de, Baumgarten’ın metninin çeşitli bölümlerine (en azından *Didaktik*’te) epeyce sadık kalmıştır; mesela bilgi, haz ve hoşnutsuzluk ile arzu yetilerinin incelenmesi söz konusu olduğu zaman. Bununla beraber, Kant’ın insanın duyulur bilgisini, artık Baumgarten’ın yöntemiyle, kendini gözlemlemeyi başlangıç noktası ve ilerleme biçimi hâline getiren içgözlemci/içebakışçı-betimleyici (*introspectif-descriptif*) bir bilgi türüne dayanmak suretiyle kavrayamayacağı aşikârdır. Bu yöntem, yalnızca hatalı olmakla kalmaz; fakat aynı zamanda, insanı kendi temsillerinin dünyasına hapsederek onun asli görevini, dolayısıyla bir dünya vatandaşı (*Weltbürger*) olma görevini görmesini engellediğinden dolayı sonuçları bakımından zararlı olma riskini de beraberinde getirir. Şimdi bu meselenin üzerinde duracağız.

7. Kant’ın öğretim sürecinde (*enseignement*) bu pragmatik “dönüş”, en fazla 1775/76 kış döneminden, yani *Friedländer El Yazması*’ndan itibaren belirgindi. Bu hususta, Kant’ın antropoloji derslerinin editörleri olan Reinhard Brandt ve Werner Stark’ın tespitlerine bakınız: Reinhard Brandt & Werner Stark (ed.), *Neue Autographen und Dokumente zu Kants Leben, Schriften und Vorlesungen (Kant-Forschungen, Bd. 1)*, 5 AK, XXV.1, VII-LIV içinde, LII).

PSİKOLOJİDEN AYRIŞMIŞ BİR ANTROPOLOJİ

Psychologia Empirica'nın en başından itibaren Baumgarten, içsel deneyimi ruhun varlığını kanıtlamanın reddedilemez bir aracı olarak tanımlamıştır. Böylece §504, şunu onaylamaktadır: “Varlıkta, bir şeyin bilincinde olabilecek bir şey varsa, o da ruhtur. Bende (§55) bir şeyin bilincinde olabilen bir şey vardır (§57). Öyleyse, bende bir ruh vardır (ben, yani ruh, varım)”.⁸

Bilinçli olduğuma yönelik deneyimim kurucu ve dolayımıdır. Bu bakımdan da kendimle özdeşliğimin ilkesidir: buna göre, basit ve ruhsal bir töz olarak ruh doğal yollarla değil, yaradılışla meydana gelen ve yok olan bir monaddır. Dolayısıyla insan kendini tanımak istiyorsa, ruhunu incelemeye yönelmek zorundadır, zira ruh, düşünen varlık olarak insanı bireyleştiren ilkedir. Peki bu çalışma nelerden meydana gelecektir? Esas olarak bu çalışma, ruhun yetileri aracılığıyla sergilediği performansa ve bu gücün, *Psychologia Empirica*'da onu *vis repraesentativa universi pro positu corporis* olarak, yani “evreni cismin konumuna göre temsil etme gücü” olarak tanımlayan Baumgarten'a (ve de Wolff'a) göre her şeyden evvel ruh demek olan bu *gücün (vis)**, aslında benim bedenimin, kendini gözlemlemesi suretiyle incelenmesine odaklanacaktır.

Baumgarten, oldukça “Leibnizci bir yaklaşımla”, bu temsiller düzenini, insan- da, algıları sürekli olarak değiştiren ve geçmiş, şimdi ve geleceğin sürekliliği içerisinde temsili deneyimimizin tüm zamansallığını düzenlemekte olan ruhun gücünün, bu *güç (vis)* aracılığıyla dinamik olarak yönetilen evrenin pek çok ifadesi olarak görür (dolayısıyla duyuma, yeniden üretici ve üretici imgeleme, belleğe, öngörüye, tahmine vb. adanmış etraflıca analizler olarak görür). Baumgarten, esasen içimizde olup bitenlere dair biricik bilinç deneyimine dayanarak, her zaman duysal bilgi ile rasyonel bilginin sürekliliğini gösterme kaygısıyla, alt ve üst bilgi yetilerinden başlayarak ruhun yetilerinin bir dökümünü çıkarmaya bu yolla yönlendirilmiş olacaktır.

Bu başlangıç noktası, tesadüfi değildir ve yetilerin sunuluş sırası, kesinlikle titiz bir içsel mantığa dayanacaktır. İlk sırada gelecek olan şey, bilgidir; zira ruh, en temel deneyiminde, kendisini kendisine yalnızca bilgi aracılığıyla ifşa etmez;

8. Baumgarten, *Metaphysica*, 504. paragraf (*Psychologie empirique*'in içinde), Fransızca çeviride 203.

* Yazar burada Latince “güç” anlamındaki “vis” kelimesini kullanmaktadır. –ç. n.

aynı zamanda bilgi, var olan her şeyin mükemmellik ölçüsünü ve *nexus rerum*'un*, şeylerin evrensel bağlantısının ontolojik mükemmelliğini kendisine ifşa eden şeydir. Bu bilgi, ne denli açık ve seçik olursa ve temsilleri ne denli az derecede karışık ve karanlık olursa, bu ontolojik mükemmellik düzeninin yeterli nedenlerinin de o denli farkına varır. Bu hazzın gerçek kaynağıdır, tıpkı kusurluluğun hazzın gerçek kaynağı olması gibi. Dolayısıyla haz ve hoşnutsuzluk yetisinin ara konumu, bütünüyle mükemmel ve kusurlu olanın ilerleyen ve artan derecelerdeki bilgisine bağlıdır. Benzer bir biçimde, arzulama yetisi, iyiye yönelik bir iştah ve kötüye yönelik bir nefret olduğu ölçüde hem bilgi yetisine hem de haz ve hoşnutsuzluk yetisine bağlıdır. Zira eylemleri, en rasyonel temsillerinin kendisine açık kıldığı daha büyük mükemmellik nesnelere doğru ne denli yönelirse, aradığı haz da işte o denli büyük ve ruh ile beden birliğinde yatan ereğin ta kendisi olan hakiki mutluluğa da o denli uygun olur.

O hâlde, buradaki her şeyin, ruhun *vis repraesentativa universi*** olarak kendisi hakkında sahip olduğu dolaysız bilgidен başlayarak, *teorik bilginin önceliği* üzerine kurulu olduğu düşüncesi açıktır. Fakat kendilik bilgisinin bu teorik temeli, empirik psikolojinin bilim olamayacağını öne süren Kant'ın eleştirel felsefesi eliyle sarsılır. Kant'ın *Doğa Biliminin Metafizik Temelleri*'nde gösterdiği şey de budur. Bir bilim oluşturmak için, içsel duyu fenomenlerinin sürekli akışının ve akışın kendisinin bir nesne olarak sentezlenmesi gerekir; böylelikle, içsel duyunun kategorilerine olduğu kadar töz, nedensellik vb., kategorilere de yanıt veren nesnel bir birlik olarak sentezlenmesi gerekir. Fakat bu mümkün değildir, zira içsel durumların bu akışı matematikselleştirilemez; bu akış, herhangi bir uzay-zamansal sabitlemeden kaçır ve kesinlikle öznel bir kavrayış meselesidir.⁹ Esasen, “ruh teorisi, içsel anlamla ilgilenen tarihsel bir doğa teorisi olmanın ötesine asla geçemez [...], dolayısıyla ruhun doğal bir betimlemesidir, fakat bir ruh bilimi veya deneysel bir psikolojik teori bile değildir”.¹⁰

* *nexus rerum*: şeylerin bağlantısı. –ç. n.

** Evreni temsil gücü. –ç. n.

9. Kant, *Premiers principes métaphysiques de la science de la nature* (PPM), AK, IV, 471; OP, II, 368: “Ve hatta kimyanın kendisinden bile daha fazla, ruhun empirik teorisi, tam anlamıyla doğa bilimi mertebesinde uzak kalmalıdır, zira her şeyden önce matematik, içsel duyu fenomenlerine ve yasalarına uygulanabilir değildir, elbette ki bu duyunun iç değişimlerinin akışına yalnızca süreklilik yasasını uygulamak istemiyorsak; ancak bu, matematiğin cisimler teorisine getirdiği genişlemeyle karşılaştırıldığı zaman, geometrinin bütünüyle karşılaştırıldığı zaman, kabaca düz çizginin özellikleri teorisine karşılık gelen bir bilginin uzantısı olacaktır.”

10. Kant, PPM, AK, IV, 471; OP, II, 369.

Bu mütevazı “ruhun doğal tasviri”, yine de insan hakkındaki empirik, gözlemsel bilginin başlangıç noktasını oluşturamaz mı? Kant bu görüşte değildi, zira antropolojik düşüncesi onu, henüz oldukça da erken bir döneminde, insan doğasının, içsel duyunun içeriklerinin araştırılması ve bilinç durumlarının betimlenmesi yoluyla değil, *insan davranışlarının* analizi yoluyla ortaya çıktığına ikna etmişti. Bu anlamda, antropoloji sadece *pragmatik* olabilir: içsel durumları değil davranışları, tutkuları, cinsiyetlerin ve halkların özelliklerini, *insan doğasının tarihsel-toplumsal bir anlam dünyasındaki*, yani *ahlak dünyasındaki* tezahürleri olarak devreye sokar.¹¹

Tıpkı *Pragmatik Bakış Açısından Antropoloji*’de olduğu gibi, derslerinde de Kant, Ben’den ve insan öz-bilincinin (*conscience de soi*) önceliğinden yola çıkacaktır elbette, fakat Ben’i basit bir “kendisinde meydana gelebilecek tüm değişimler boyunca mümkün olan birlik”¹² şeklinde ele almak suretiyle, dolayısıyla ruh ve beden birliğinin sorunlu hâle gelmiş metafiziğinden (Baumgarten’da bu, önceden kurulmuş uyum metafiziğinin kapsamına girer) bağımsız bir biçimde. O hâlde öz-bilinç, içinde duyulur ve akledilirin sürekliliğini hiç değilse kısmen kat etmesini sağlayan bir temsil gücü barındıran bir ruh olarak değil, temsillerinin zamansal dizisinde basit bir birim olarak düşünülür. Bu fikirler doğrultusunda, beden bundan böyle, ruhun çeşitli temsillerinin konumlandırma ilkesi (“...*pro positu corporis*”) olarak düşünülemez, zira uzayın kendisi de tıpkı zaman gibi, temsil gücümüzün öznel bir biçimidir; kendi içinde bir gerçeklik değildir; hatta *ruhun düşüncelerinin konumlandırılması* fikri de Kant’ın söyleyeceği üzere, *bir çelişki gibi, bir paralojizm gibi görünür*.

Antropolojik düşüncesindeki pragmatik dönüşün genel olarak izlendiği dönem olan 1775’lerin ortalarına gelinceye dek Kant, öz-bilinci, kimi zaman benliğin görüsel ve teorik bilgisiyle ilişkilendiriyor gibi gözükmekteydi. Her ne kadar daha sonraları bundan vazgeçmiş, örneğin *Menschenkunde*’de¹³ tam algının (*apersepsiyo-*
nun) eleştirel terminolojisini benimsemiş dahi olsa, benliği empirik bir psikolojik gerçekliğe indirgemekten epey bir uzaktı. Kant, *Pragmatik Bakış Açısından Antro-*

11. Bu konuda Jacques Rivelaygue, *Leçons de métaphysique allemande*, 2. Kitap (Paris: Grasset, 1992), 315-319’daki analizine bakınız.

* *Anthropologie du point de vue pragmatique (Anthropologie) / Anthropologie in pragmatischer Hinsicht*. –Ç. n.

12. Kant, *Anthropologie du point de vue pragmatique (Anthropologie)*, AK, VII, 127; OP, III, 945.

** *Menschenkunde* (Kant’ın 1781-1782 Kış Dönemi Dersleri). Cambridge Üniversitesi Yayınları tarafından *Menschenkunde* transkripsiyonuna sadık kalınarak çevrilmiştir: I. Kant, *Lectures on Anthropology*, çev. Robert R. Clewis ve G. Felicitas Münzel, Robert B. Loudon ve Allen W. Wood, eds. (Cambridge: Cambridge University Press, 2012), 289–334. (“*Lecture of the Winter Semester 1781/82, Petersburg*” bölümü), –Ç. n.